

ТЕОРІЯ Й ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Шутак Ілля Дмитрович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького,
Україна, м. Івано-Франківськ

УДК 340.11

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА: ПІДХОДИ ДО ПОДІЛУ НА ВИДИ

Досліджуються основні наукові підходи до виокремлення структурних видів юридичної техніки. Розкриваються змістовні характеристики основних з них та виділяється техніка правотворчості, техніка реалізації норм права, техніка систематизації нормативно-правових актів, правозастосовна техніка та техніка тлумачення норм права.

Ключові слова: юридична техніка, нормативно-правовий акт, техніка правотворчості, техніка реалізації норм права, техніка систематизації нормативно-правових актів, правозастосовна техніка та техніка тлумачення норм права, техніка опублікування нормативно-правових актів.

Шутак И. Д., доктор юридических наук, профессор кафедры теории и истории государства и права, Ивано-Франковский университет права имени Короля Даниила Галицкого, Украина, г. Ивано-Франковск.

Юридическая техника: подходы к делению на виды

Исследуются основные научные подходы к выделению структурных видов юридической техники. Раскрываются содержательные характеристики основных из них и выделяется техника правотворчества, техника реализации норм права, техника систематизации нормативно-правовых актов, правоприменительная техника и техника толкования норм права.

Ключевые слова: юридическая техника, нормативно-правовой акт, техника правотворчества, техника реализации норм права, техника систематизации нормативно-правовых актов, правоприменительная техника и техника толкования норм права, техника опубликования нормативно-правовых актов.

Постановка проблеми. Юридична техніка – це галузь знань про правила ведення юридичної роботи і створення в її процесі різних юридичних документів, яка раніше була частиною теорії права. У сучасних умовах юридичну техніку виокремлюють у самостійну галузь юридичної науки, орієнтовану на вирішення практичних завдань. Юридичну техніку застосовують адвокати, судді, нотаріуси, парламентарі, урядовці, управлінці для письмового окреслення змісту нормативно-правових актів, оформлення юридичних документів, вираження правового аналізу юридичних прав і обов'язків.

Термін «юридична техніка» (від латин. *juris* – право і грец. *technē* – ремесло, майстерність, мистецтво) вказує на прикладний характер цієї галузі знань. Виконуючи службову роль щодо правової діяльності, техніко-юридичне знання не втрачає наукового характеру, адже формується вченими-теоретиками і практиками на основі вивчення правової дійсності, узагальнення досвіду юристів. У юридичній техніці повною мірою зображено взаємодію теорії і практики, фундаментального і прикладного знання.

Метою статті є аналіз видів юридичної техніки, зокрема, на основі теоретичних положень про юридичну техніку виокремити змістовні характеристики та види юридичної техніки.

Аналіз останніх досліджень. При всій різноманітності поглядів на проблему типології юридичної техніки можна виділити два основні підходи. «Широкий» підхід, який базується на тому, що юридична техніка ототожнюється з правом загалом або лежить в його основі, зображаючи більше аспектів правової діяльності. Такий підхід дозволяє стверджувати, що юридична техніка охоплює майже всі види правової діяльності та вагомо впливає на їх якість.

«Вузкий» підхід до розуміння юридичної техніки обмежується її наявністю лише в одній сфері права – законодавчій. Так, на підтвердження цього в наукових працях, присвячених юридичній техніці, автори найчастіше розглядають, по суті, тільки правила і прийоми техніки законодавчого процесу, ототожнюючи, отже, поняття «юридична техніка» і «законодавча техніка» [7, с. 104-105].

Вчені не відразу прийшли до думки, що майстерність у галузі юридичної діяльності не обмежується лише законодавством. С. Алексєєв уперше відійшов від розуміння термінів «законодавча техніка» і «юридична техніка» як синонімічних понять.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі, в основному, подолано ототожнення юридичної та законодавчої техніки, яке існувало в радянській науці з 1960-х рр. Такий підхід був продиктований офіційною правовою доктриною зі зведенням наукових завдань до формально-юридичного аналізу нормативно-правового матеріалу.

Не заперечуючи можливості й доцільності розгляду поняття юридичної техніки в широкому і вузькому розумінні, визнавалося, що практичне значення юридичної техніки проявляється насамперед у сфері правотворчості. Законодавча техніка припускає використання у правотворчій практиці спеціальних прийомів і способів, за допомогою яких має забезпечуватися належний якісний рівень законів і підзаконних нормативно-правових актів. Такий підхід відображено в низці підручників з теорії держави і права, у яких розглядалось питання юридичної техніки. Визначаючи поняття «юридична техніка», автори (О. Малько, М. Матузов, М. Марченко, С. Алексєєв) сформували схожі дефініції цього терміна, які принципово не різняться [13].

О. Малько і М. Матузов розглядають юридичну техніку як сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх систематизації та обліку, що забезпечує їх досконалість, ефективне використання [3, с. 39-40].

Аналогічний сенс вкладає в це поняття С. Алексєєв, визначаючи, що юридична техніка – це сукупність засобів і прийомів, використовуваних відповідно до прийнятих правил під час вироблення та систематизації нормативно-правових актів для забезпечення їх досконалості [13].

Отже, юридична техніка – теоретико-прикладна юридична наука, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації норм права [11].

Щодо видів юридичної техніки, то в літературі запропоновано різні класифікації. Наприклад, Г. Муромцев техніку, «що використовується лише у сфері права», поділяє на техніку правотворчості (законодавчу техніку), техніку правозастосування, тлумачення, техніку судової промови, допиту, нотаріальної діяльності.

В. Карташов поділив юридичну техніку на правотворчу і правозастосовну (правореалізаційну), інтерпретаційну і правосистематизуючу, судову і слідчу, прокурорську тощо [5, с. 93].

Деякі автори чітко вказують на критерій, за яким виділяють види юридичної техніки. Так, С. Алексєєв зазначає, що юридична техніка класифікується з погляду юридичної природи складеного акта на: а) техніку нормативно-правових актів; б) техніку індивідуально-правових актів [3, с. 94].

Відправною точкою для визначення видів юридичної техніки є її дефініція як способу юридичної діяльності апарату держави. При цьому варто зауважити, що юридична діяльність як діяльність апарату держави з вироблення і реалізації права загалом у такій абстрактній формі не існує, а здійснюється як законодавча, адміністративна та правоохоронна функції держави. Водночас ні законодавча, ні адміністративна, ні правоохоронна діяльність апарату держави не існує безпосередньо в такій абстрактній формі; кожна з них виступає як складна система одиничних функцій (дій, операцій, різних комбінацій цих дій) представників цього апарату, спрямованих на виконання єдиної мети. При

цьому законодавча функція здійснюється в сукупності одиничних функцій, результатом яких є прийняття закону.

Адміністративну функцію держави утворюють ті одиничні функції, сукупність яких забезпечує реалізацію закону апаратом держави. Нарешті, ті одиничні функції апарату держави, сукупність яких забезпечує приведення діяльності суб'єктів відповідно до закону в разі його порушення, утворюють правоохоронну функцію держави.

Свого часу Р. Ієрінг писав: «Право існує для того, щоб здійснюватися. Здійснення – життя, істина й саме право...» [4, с. 29].

Закон приймається і реалізується апаратом держави саме для того, щоб положення, які містяться в ньому, – про належне й можливе – ставали за відповідних умов реальністю, фактично втілювалися в житті. Для цього потрібно: по-перше – прийняти закон; по-друге – створити умови для його реалізації (наприклад, прийняти відповідні підзаконні акти, здійснити певні організаційні заходи); по-третє – охороняти закон, тобто вживати відповідних заходів у випадку порушення закону. Звідси випливають три необхідні сфери юридичної діяльності апарату держави: законодавча, адміністративна (виконавча) та правоохоронна. Ці сфери юридичної діяльності, залежно від системи організації державної влади в суспільстві, по-різному можуть бути розподілені між органами апарату держави. Однак вони обов'язково мають бути, аби прийнятий закон став законом.

С. Алексєєв поділяє юридичну техніку за видами нормативно-правових актів, які обслуговуються певною сукупністю технічних прийомів і засобів, на законодавчу (правотворчу) техніку і техніку індивідуальних актів [5, с. 92].

В обох випадках класифікації на першому місці виділяється законодавча техніка. Саме на ній акцентовано особливу увагу в межах юридичної техніки.

Важливо зазначити, що юридична техніка – явище багатогранне, яке вміщує не тільки техніку законотворчої діяльності, але й техніку правозастосовної діяльності.

Питання про предмет юридичної техніки – це питання про те, на що спрямовані цілі. Документаційний підхід об'єднує таких авторів: В. Ватрас, Б. Гарнер, Л. Грагам, С. Гусаров, Н. Краснослободцева, Г. Проценко, М. Панов, І. Онищук, О. Прохоренко, Й. Райдот, Б. Раппапорт, Р. Стефанчук, М. Фельзенбург, Є. Шугріна, І. Шутак, О. Хазова та ін. Згадані науковці пов'язують правила юридичної техніки суто з необхідністю створення письмових документів – правових актів. Юридичну техніку вони розглядають як техніку вироблення та систематизації правових актів, підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх розгляду, ухвалення й оприлюднення. Документаційний підхід до поняття юридичної техніки представлений двома напрямками – формальним і змістовим.

Формальний напрямок у юридичній техніці охоплює тільки правила зовнішнього оформлення правових актів, надання їм належної форми. У такому трактуванні техніко-юридичні правила відповідають за мову, стиль, нумерацію, рубрикацію акта, не проникаючи в його зміст. А. Деревнін, наприклад, вказує, що юридична техніка використовується лише для того, щоб словесно висловити й документально закріпити юридичний зміст нормативно-правового акта. Змістовий бік акта формується, на його думку, без участі юридичної техніки [10, с. 37].

Змістовий напрямок розглядає юридичну техніку як засіб удосконалення права і за формою, і за змістом. Юридична техніка при такому розумінні покликана забезпечити не тільки зовнішню «красу» правових актів, а й їх відповідність життєвим реаліям, адекватно відображати суспільні потреби. Так, А. Венгеров відзначає, що юридична техніка – це не тільки логічні, граматичні, структурні прийоми підготовки правових актів. Це ще й оцінка акта з позиції вербалізації соціального замовлення, відсутності прогалин, неприпустимості внутрішніх і зовнішніх суперечностей, наявності компромісів тощо [1, с. 424].

Зауважмо, що строго формальні визначення юридичної техніки в літературі трапляються вкрай рідко, як, зрештою, і суто змістові. М. Давидова вважає, що це пов'язано з тим, що обидві крайні точки є помилковими. З одного боку, формальні аспекти юридичної техніки більш наочні. Вживаючи термін «технічно-юридичний», вчені, як правило, мають на увазі зовнішні, формальні, технічні властивості акта. З іншого боку, ступінь досконалості форми можна оцінити тільки враховуючи те, наскільки адекватно ця форма зображає зміст [2, с. 58].

Отже, з правової сторони юридична техніка пов'язана зі створенням нормативно-правових актів, що утворює її головну і, мабуть, вихідну частину. Інший важливий її елемент – техніка правозастосовної діяльності. Як уже було зазначено, більшість проаналізованих авторів дають таке теоретичне тлумачення юридичної техніки, яке зводить її до «сукупності правил», «системи правил і прийомів», і розглядають лише один її аспект – одну з форм, у якій вона проявляється, – форму законодавчої техніки [2, с. 104-105].

Метою юридичної техніки є досягнення ясності, простоти, стислості, певної стандартності, однаковості (уніфікованості) юридичних документів і раціоналізування юридичної діяльності загалом. При цьому, безсумнівно, важливим є юридичний зміст нормативно-правових актів, зокрема юридичне вдосконалення нормативних документів, прийоми вироблення й оформлення юридичних документів, але так само важливу роль відіграє ефективне використання вироблених юридичних засобів, таких як правові презумпції, диспозитивні норми, тлумачення права – це також частина юридичної техніки, від розробки і вдосконалення якої залежить ефективність правозастосовної діяльності.

Основним критерієм класифікації видів юридичної техніки є етапи правового регулювання (правотворчість, дія права, реалізація права). Тож можна виділити шість видів юридичної техніки:

- 1) правотворча техніка;
- 2) техніка опублікування нормативно-правових актів;
- 3) техніка систематизації нормативно-правових актів;
- 4) інтерпретаційна техніка;
- 5) техніка реалізації права;
- 6) правозастосовна техніка [5, с. 95].

Кожному виду юридичної техніки відповідають загальні і специфічні прийоми й конструкції.

Раніше вчені говорили про законодавчу техніку, що на практиці призвело до зниження ефективності правозастосовної та інтерпретаційної техніки, висвітлення досить широкого спектра проблем, що вимагають своєї розробленості та вивчення. Як наслідок, останнім часом науковці дедалі більше уваги звертають саме на ці складові частини юридичної техніки. У статтях простежується тенденція, що дозволяє зробити висновок про потребу докладного і всебічного дослідження правозастосовної та інтерпретаційної техніки, розробки нових засобів і прийомів, які сприятимуть удосконаленню правової матерії з моменту її задуму, на всіх етапах правозастосування, до втрати чинності [12, с. 650].

Особливе значення з-поміж інструментів юридичної техніки мають техніка правового моніторингу та техніка опублікування нормативно-правових актів. Правовий моніторинг – систематична, комплексна діяльність, спрямована на спостереження, аналіз, оцінювання чинного законодавства та практики його застосування, з метою підвищення ефективності законодавства і його подальшого прогнозування. Парламент потребує якісного механізму прогнозування можливих наслідків законодавства, відстежування його ефекту і використання результатів таких операцій у своїй законотворчій діяльності [9, с. 69].

Техніка опублікування нормативно-правових актів – це сукупність прийомів і способів нормативного визначення оголошення, яке видається від імені нормотворчого органу, звернене до загального відома та містить повний і гарантовано точний текст прийнятого нормативно-правового акта.

Так, В. Баранов залежно від стадії створення правового акта виділяє такі види техніки:

- формування ідеї акта;
- створення концепції акта;
- здійснення правотворчої ініціативи;
- планування правотворчої діяльності;
- складення тексту акта;
- його обговорення та прийняття;
- проведення експертизи;
- санкціонування, утвердження, реєстрації;

- опублікування правового акта, введення його в дію;
- оскарження, опротестування, перегляду правового акта;
- обліку, внесення змін та доповнень;
- моніторингу правового акта [14, с. 35].

Т. Кашаніна також виділяє техніку опублікування та вступу в силу нормативно-правових актів та зазначає, що для забезпечення дотримання норм права необхідно, щоб вони стали відомі усім [5, с. 324]. Д. Лизлов, В. Картухін у межах техніки правотворчості виокремлюють техніку опублікування нормативно-правових актів і їх вступ у силу [6, с. 117].

У науковому дослідженні «Нормотворческая юридическая техника» за редакцією Н. Власенка знову виділяють техніку опублікування нормативно-правових актів, оскільки опублікування нормативно-правових актів спрямоване на забезпечення максимально повної інформації про прийняті акти та надання можливостей для ознайомлення з ними громадян та інших суб'єктів права [8, с. 238].

Висновки. Підсумовуючи, можна визначити, що техніка опублікування нормативно-правових актів є видом правотворчої техніки та спрямована на забезпечення вільного доступу до автентичних текстів прийнятих нормативно-правових актів.

З урахуванням думки науковців можна констатувати, що структурними видами юридичної техніки є: техніка правотворчості, техніка реалізації норм права, техніка систематизації нормативно-правових актів, правозастосовна техніка та техніка тлумачення норм права.

Список літератури:

1. Венгеров А. Б. Теория государства и права [Электронный ресурс] / А. Б. Венгеров. – 3-е изд. – Москва : Юриспруденция, 2000. – Режим доступа : <http://www.yuridlit.narod.ru>.
2. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Марина Леонидовна Давыдова. – Волгоград, 2010. – 408 с.
3. Давыдова М. Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии : монография / М. Л. Давыдова. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2009. – 318 с.
4. Иеринг Р. Юридическая техника / Р. Иеринг ; сост. А. В. Поляков. – Москва : Статут, 2008. – С. 29.
5. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учебник / Т. В. Кашанина. – 2-е изд., пересмотр. – Москва : Норма-Инфра-М, 2011. – 496 с.
6. Лызлов Д. Н. Юридическая техника : [учеб. пособие] / Д. Н. Лызлов, В. Ю. Картухин. – Москва : Ось-89, 2009. – 176 с.
7. Нормография: теория и методология нормотворчества : науч.-метод. и учеб. пособие / под ред. д-ра юрид. наук Ю. Г. Арзамасова. – Москва : Академический Проект, 2007. – 480 с.
8. Нормотворческая юридическая техника / [под. ред. Н.А. Власенко]. – Москва : Юстиц-информ, 2011. – 312 с.
9. Онищук І. І. Техніка правового моніторингу в Україні: об'єкти та суб'єкти / І. І. Онищук // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ, 2014. – № 10. – С. 69.

10. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія / І. І. Онищук. – Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. – С. 37.
11. Шутак І. Д. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закл. / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – 496 с.
12. Шутак І. Д. Юридична техніка: питання доктрини / І. Д. Шутак, І. І. Онищук // Правова доктрина України: у 5 т. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / за заг. ред. О. В. Петришина. – Харків, 2013. – С. 638–691.
13. Юридическая техника : конспект лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : gkr.sfedu.ru/files/Grants/2008/Costenko_Urid.techn%202.doc.
14. Юридическая техника : курс лекций / под ред. В. М. Баранова, В. А. Толстика. – Москва : ДГСК МВД России, 2012. – 384 с.

Shutak I. D., doctor of legal sciences, professor of the department of history and theory of state and law of Ivano-Frankivsk University law Called Daniel King Galicki, Ukraine, Ivano-Frankivsk.

Legal technique: approaches to section on types

Legal technique is a branch of knowledge about the rules of doing legal work and creating in the process a variety of legal documents, which had previously been part of the theory of law. In modern conditions of the legal technique are isolated in a separate branch of legal science, focused on solving practical problems. The purpose of this article is to analyze the types of legal techniques, in particular, on the basis of theoretical propositions about legal technique to allocate substantial characteristics and types of legal technique.

O. Malko and M. Matuzov consider legal technique as a set of rules, techniques, methods of preparation, creation, registration of legal documents, their classification and accounting for their excellence, efficient use. A similar meaning is investing in this concept Alekseev, determining that the legal technique is a set of tools and techniques used in accordance with accepted rules in the formulation and systematization of legal acts to ensure their perfection.

So, legal technique – theoretical and applied legal science, which studies the regularities of rational legal practice in the creation, interpretation and implementation of law.

In relation to the type of legal techniques in the literature proposed different classifications. For example, G. Muromtsev technique, which is used only in the field of law, divide on the technique of law-making (legislative technique), technique of law enforcement, interpretation, technique of judicial speech, interrogation, notarial activities.

V. Kartashov shared legal technique on law making and enforcement (prorealtime), interpretive yourself and prevacidrebatzew, judicial or investigative, prosecutorial, and the like. Some authors clearly indicate that the criterion by which to distinguish types of legal techniques. So, S. Alekseev notes that legal technique is classified from the point of view of the legal nature of the act made on: a) techniques of legal acts; b) the techniques of individual legal acts.

Among the tools of legal techniques particular importance play legal monitoring technique and the technique of publication of normative legal acts. Legal monitoring is the systematic, comprehensive activities aimed at the monitoring, analysis, evaluation of existing legislation and its enforcement, with the aim of improving the effectiveness of legislation and its future prediction. Technique the publication of regulations – a set of techniques and methods regulatory definition of an advertisement that is issued on behalf of the rule-making authority, addressed to General information and contains a complete and guaranteed the exact text of the adopted normative legal act.

The main criterion for the classification of legal technique is the stages of legal regulation (law-making, law enforcement, realization of the right). Therefore, we can identify six types of legal techniques: law-making technique; the technique of publication of normative legal acts; the technique of systematization of legal acts; interpretation equipment; machinery of enforcing rights; enforcement technique.

Надійшла до редколегії 21.08.2015 р.